
РОЗДІЛ ІХ. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.115>

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ НОРМАТИВНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ОСКАРЖЕННЯ ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ СТОРОНИ ОБВИНУВАЧЕННЯ У ДОСУДОВОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Андрух В.В.,

керівник Адвокатського бюро «Віталія Андруха»

ORCID: 0009-0009-5440-8099

e-mail: andrukhvitalii007@gmail.com

Андрух В.В. Проблемні питання нормативної регламентації оскарження дій чи бездіяльності сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні.

У статті розглянуто недоліки нормативно-правового регулювання оскарження дій чи бездіяльності сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні. Констатовано, що зміст кримінального процесуального закону не містить перелік процесуальних дій, що підлягають оскарженню, звужуючи можливості захисту прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. Наголошено, що існування судового контролю тільки за прийняттям процесуального рішення про проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій є недостатнім, оскільки з огляду на дотримання основоположних прав і свобод людини, попереднє процесуальне рішення може бути законним й обґрунтованим. Аргументовано позицію, що для попередження ризиків порушення прав, свобод і законних інтересів людини під час проведення стороною обвинувачення процесуальних дій, пов'язаних із застосування примусу, в кримінальному процесуальному законодавстві необхідно передбачити підстави, умови і коло осіб щодо оскарження процесуальних дій суб'єктів сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні. З'ясовано, що проблемним питанням реалізації механізму оскарження бездіяльності слідчого, прокурора є наявність у кримінальному процесуальному законі вказівки на чітко визначений строк вчинення відповідної процесуальної дії. Зазначено, що нормативні положення щодо проведення низки процесуальних дій не містять вказівок на чіткі строки їх виконання, що перешкоджає реалізації стороною обвинувачення своїх обов'язків, зокрема в частині виявлення обставин, що виправдовують підозрюваного, пом'якшують його винуватість тощо. Висловлено думку, що з метою усунення зазначених проблем необхідно вилучити вимогу про наявність конкретного процесуального строку для оскарження бездіяльності сторони обвинувачення. Натомість потрібно закріпити положення, відповідно до якого буде дозволено оскарження будь-якої бездіяльності сторони обвинувачення, що порушує права, свободи чи законні інтереси учасників кримінального провадження й інших зацікавлених осіб.

Ключові слова: досудове кримінальне провадження; оскарження; процесуальні дії; бездіяльність; сторона обвинувачення; права людини; примус.

Andrukh V.V. Problematic issues of regulatory approach of appealing actions or inaction of the prosecution in pre-trial criminal proceedings.

The article examines the shortcomings of the legal regulation of appealing against actions or omissions of the prosecution in pre-trial criminal proceedings. It is stated that the content of the Criminal Procedure Law does not contain a list of procedural actions which are subject to appeal, thus narrowing the possibilities of protecting the rights, freedoms and legitimate interests of participants to criminal proceedings. It is emphasized that the existence of judicial control only over the adoption of a procedural decision to conduct investigative (search) and other procedural actions is insufficient, since, given the observance of fundamental human rights and freedoms, a preliminary procedural decision may be lawful and justified. The author argues that in order to prevent the risks of violation of human

rights, freedoms and legitimate interests when the prosecution conducts procedural actions involving the use of coercion, the criminal procedure legislation should provide for the grounds, conditions and circle of persons for appealing against procedural actions of the prosecution in pre-trial criminal proceedings. It is found that the problematic issue of implementing the mechanism for appealing against the inaction of an investigator or a prosecutor is the presence in the criminal procedure law of an indication of a clearly defined time limit for the relevant procedural action. It is noted that the statutory provisions on a number of procedural actions do not contain any indication of clear deadlines for their implementation, which prevents the prosecution from fulfilling its obligations, in particular, in terms of identifying circumstances which exonerate the suspect, mitigate his/her guilt, etc. The author suggests that, in order to eliminate these problems, the requirement for a specific procedural time limit for appealing against the prosecution's inaction should be removed. Instead, it is necessary to enshrine a provision according to which it will be allowed to appeal against any inaction of the prosecution that violates the rights, freedoms or legitimate interests of participants in criminal proceedings and other interested parties.

Key words: pre-trial criminal proceedings; appeal; procedural actions; inaction; prosecution; human rights; coercion.

Постановка проблеми. Оскарження дій та бездіяльності сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні є одним з головних аспектів захисту фундаментальних прав людини. Разом з тим механізм оскарження процесуальних дій чи бездіяльності дізнавача, слідчого або прокурора залишається майже не врегульованим, оскільки зміст кримінального процесуального закону не передбачає загальних положень забезпечення обов'язкової судової перевірки законності та обґрунтованості процесуальних дій сторони обвинувачення і не надає перелік тих процесуальних дій, що підлягають оскарженню. Така нормативна невизначеність не сприяє захисту матеріальних і забезпеченню процесуальних прав людини у досудовому кримінальному провадженні. Відсутність судового контролю за проведеними процесуальними діями фактично залишає особу без ефективного засобу правового захисту, що суперечить вимогам ст. 13 Конвенції про захист прав людини (далі – Конвенція).

Мета дослідження полягає у виокремленні проблемних питань, що виникають у зв'язку з недоліками нормативно-правового регулювання інституту оскарження дій чи бездіяльності сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні.

Стан опрацювання проблематики. Сучасний стан та перспективи розвитку інституту оскарження у досудовому кримінальному провадженні є предметом дослідження багатьох вітчизняних процесуалістів, зокрема П.В. Жовтан, І.І. Заболотний, Д.І. Камчатна, А.А. Капіца, Л.М. Лобойко, М.А. Макаров, Т.О. Музиченко, М.М. Ольховська, В.О. Попелюшко, С.О. Пшенічко, О.В. Ромасєв, М.Є. Савенко, О.Г. Яновська та інших. Однак в межах більшості наукових напрацювань належним чином не висвітлюються проблеми нормативно-правового регулювання реалізації оскарження процесуальних дій чи бездіяльності слідчого, дізнавача або прокурора, що зумовлює необхідність у здійсненні подальших наукових досліджень з напрямку, визначеному у темі до цієї статті, що сприятиме підвищенню ефективності судового контролю за діяльністю сторони обвинувачення на стадії досудового розслідування.

Виклад основного матеріалу. Інститут оскарження у досудовому кримінальному провадженні, попри свою спрямованість на забезпечення законності та справедливості кримінального судочинства, залишається недосконалим, про що свідчить відсутність у кримінальному процесуальному законі нормативних положень щодо можливості подання скарги на процесуальні дії сторони обвинувачення. Зокрема ст. 303 КПК України, яка відповідно до своєї назви гарантує право на оскарження рішень, дій або бездіяльності слідчого, дізнавача чи прокурора, фактично у своєму змісті не передбачає переліку процесуальних дій, що можуть бути предметом судового розгляду. Подібна неврегульованість значно звужує можливості захисту прав, свобод та законних інтересів осіб, що беруть участь у кримінальному провадженні, та перешкоджає реалізації принципу доступу до правосуддя на досудовій стадії, визначеному в ст. 55 Конституції України.

Поруч з тим, деякі науковці справедливо зауважують, що кримінальне процесуальне законодавство, оперуючи поняттям процесуальні дії, не надає його тлумачення [1, с. 218]. Внаслідок цього виникає плюралізм думок щодо визначення теоретичної концепції розуміння процесуальних дій. Однак найбільш поширеною є думка, що процесуальні дії поєднують усі передбачені кримінальним процесуальним законом заходи, необхідні для виконання завдань кримінального провадження [2, с. 8]. Прихильники широкого підходу до процесуальних дій відносять слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії та інші заходи, що є процесуальним засобом збирання, дослідження, використання й оцінки доказів у кримінальному провадженні.

З іншого боку, деякі науковці розмежують процесуальні дії від слідчих (розшукових) дій, оскільки застосування останніх має на меті одержання доказів, їх збирання та перевірку, коли процесуальні дії здійснюються з метою доказування [3, с. 170]. Зокрема в контексті оскарження К. Олексюк стверджує, що зміст ст. 303 КПК України серед процесуальних дій також не повинен охоплювати проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, оскільки, на його думку, достатнім є виділення в окремий предмет оскарження перевірку законності прийнятого процесуального рішення про їх проведення [4, с. 152]. Проте варто зауважити, що прийняте процесуальне рішення щодо проведення відповідної слідчої (розшукової) або негласної слідчої (розшукової) дії може бути прийнято відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства, за дійсним існуванням підстав для їх проведення. Подальші порушення, що виникають безпосередньо в процесі та за результатами проведення процесуальних дій, не обов'язково пов'язані з попереднім прийнятим процесуальним рішенням. Крім того, судова практика свідчить, що прийняття законного й обґрунтованого процесуального рішення не гарантує їх належного проведення й саме собою не захищає від порушень стороною обвинувачення відповідних вимог до їх проведення. Наприклад, в ухвалі Шевченківського районного суду м. Запоріжжя (справа № 336/4055/18), констатовано факт порушення порядку проведення обшуку житла чи іншого володіння особи. Судом встановлено, що співробітниками поліції не роз'яснено підозрюваному його права й обов'язки, не надано можливості скористатися допомогою адвоката, а також не внесено до протоколу обшуку зроблені заяви, що у сукупності мало своїм наслідком істотне порушення вимог кримінального процесуального закону. Попри прийняте процесуальне рішення щодо здійснення обшуку, сторона обвинувачення не дотрималась порядку його проведення, зокрема передбаченого абз. 3 ч. 3 ст. 236 КПК України, оскільки слідчий, прокурор не має права заборонити учасникам обшуку користуватися правовою допомогою адвоката, та ч. 8 ст. 236 КПК України щодо обмеження права робити відповідні заяви, що підлягають обов'язковому занесенню до протоколу обшуку [5].

З огляду на дотримання основоположних прав і свобод людини, на особливу увагу заслуговує нормативне регулювання оскарження тих процесуальних дій, проведення яких за своєю спрямованістю пов'язане з процесуальним примусом. Наприклад, проведення примусового огляду тіла людини відбувається на межі дотримання права на особисту недоторканість та права на повагу до людської честі та гідності. Примус під час освідчення особи може передбачати втручання у фізичну цілісність особи з метою одержання доказів [6, с. 288]. Але в процесі його проведення, необхідно дотримуватися вимог, що прямо передбачені положеннями ст. 241 КПК України, а саме здійснювати огляд тіла особами тієї ж статі, не допускати дії, які принижують честь і гідність особи або є небезпечними для її здоров'я тощо.

Схожі проблеми дотримання основоположних прав людини виникають й у разі примусового відібрання біологічних зразків, адже відбувається фактичне втручання, як зазначає О.О. Варченко, у «соматичний простір людини», її приватні права, охоронювані міжнародними нормативно-правовими актами [7, с. 187]. Разом з тим, більшість науковців підтримують думку, що тілесна (фізіологічна) недоторканість особи має тісний взаємозв'язок з людською честю та гідністю, а також іншими морально-етичними категоріями [8, с. 137]. Наприклад, практика ЄСПЛ свідчить, що методи, які використовуються при виконанні примусового відібрання зразків, нерідко розцінюються як нелюдські й такі, що принижують гідність особи, в тому числі й суперечать її праву не свідчити проти себе [9]. Саме тому в межах вітчизняної судової практики Касаційний кримінальний суд наголошує, що отримання зразків проводиться з дотриманням вимог щодо забезпечення прав і свобод людини, одержання зразків лише належною особою, забезпечення безсумнівності походження зразків і їх достовірності, правильне документування ходу і результатів слідчої дії [10, с. 16]. В такому контексті, проводячи примусове відібрання зразків, сторона обвинувачення повинна правильно визначати межі допустимого впливу на людину, застосовувати лише законні та пропорційні у конкретному випадку дії, піклуючись про збереження її життя і здоров'я, поваги до честі та гідності.

Також не позбавлені примусу проведення таких процесуальних дій як обшук, затримання та привід особи. Зокрема, при проведенні обшуку слідчий, прокурор отримує доступ до особистих речей і простору особи, обмежуючи право на недоторканість права власності та право на приватність особистого життя. Затримання особи істотно впливає на забезпечення права на свободу, гарантованого ст. 5 Конвенції. Окрім того, проведення затримання нерідко супроводжується порушенням вимог ст. 208 КПК України щодо повідомлення підстав затримання, роз'яснення права мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення тощо [11, с. 201]. Розглядаючи крізь призму прав і свобод людини таку процесуальну дію як привід, необхідно наголосити, що застосування приводу за природою відбувається примусово, інакше забезпечити явку особи до органу досудового розслідування або суду вбачалося б неможливим завданням. Водночас виконання приводу не завжди закінчується правомірним і пропорційним обмеженням свободи пересування

особи, оскільки на практиці непоодинокі ситуації застосування фізичної сили та психологічного тиску, створюючи обґрунтований ризик, що особа може зазнавати жорсткого, нелюдського або такого, що принижує гідність поводження. Таким чином, існування можливості порушення прав, свобод і законних інтересів людини під час проведення стороною обвинувачення процесуальних дій, пов'язаних із застосування примусу (примусове освідування, примусове відібрання зразків для експертизи, обшук, затримання, привід) є цілком обґрунтованим, що зумовлює необхідність деталізованого регулювання підстав, умов і кола осіб оскарження вищевказаних процесуальних дій. Проведення подібних дій має супроводжуватися наявністю дієвих гарантій захисту від зловживання владними повноваженнями, що спричиняють надмірне обмеження прав людини, за допомогою законодавчого унормування можливості оскарження дій сторони обвинувачення, що забезпечить належний рівень правового захисту порушених прав і свобод особи у досудовому кримінальному провадженні. Для виконання цього завдання у змісті ст. 303 КПК України потрібно передбачити підстави, умови і коло осіб щодо оскарження процесуальних дій суб'єктів сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні. Зазначену норму можна викласти як в загальному вигляді (за прикладом унормування оскарження бездіяльності – п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України), так і в конкретному вигляді (аналогічно правовому регулюванню оскарження процесуальних рішень – п.п. 2-9-1 КПК України). На цій підставі пропонуємо доповнити ч. 1 ст. 303 КПК України пунктом 1¹ та викласти його таким чином: «1¹) процесуальні дії слідчого, дізнавача, прокурора, за результатами проведення яких порушено істотні права, свободи чи законні інтереси людини – потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, іншою заінтересованою особою, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування».

Іншим питанням нормативного регулювання інституту оскарження є неможливість подати скаргу на бездіяльність сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні, якщо для виконання відповідної процесуальної дії у кримінальному процесуальному законі не встановлено конкретного процесуального строку (п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України) [12]. Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ також наголошено на необхідності існування зв'язку між обов'язком слідчого чи прокурора вчинити певні дії та строком, у межах якого сторона обвинувачення зобов'язана їх вчинити відповідно до КПК України для виникнення права на оскарження бездіяльності слідчого, прокурора в порядку ст. 303 КПК України [13]. Водночас, нормативне положення, що пов'язує можливість оскарження бездіяльності сторони обвинувачення з наявністю конкретного процесуального строку для виконання дії, значно звужує права учасників кримінального провадження, створюючи оскарження вибіркової бездіяльності слідчого чи прокурора, оскільки у кримінальному процесуальному законі існує низка обов'язкових дій сторони обвинувачення, але для виконання яких не передбачено жодних часових обмежень.

Деякі науковці також визнають проблему ускладнення реалізації права на оскарження бездіяльності сторони обвинувачення наявністю вказівки на визначені в КПК України строки виконання процесуальних дій. Наприклад, як зауважує М.М. Ольховська, на практиці нерідко виникають ситуації бездіяльності, що полягають у неврученні підозрюваному копії винесеної постанови (п. 15 ч. 3 ст. 42 КПК України). Відсутність чітких термінів щодо видачі таких копій унеможлиблює реалізацію права підозрюваного на звернення до слідчого судді зі скаргою про порушення його прав. Відтак, фактично забезпечення права на захист залежить від дискреційних рішень слідчого чи прокурора, що суперечить принципам змагальності та рівності сторін у кримінальному провадженні [14, с. 94]. Для виходу з окресленої ситуації потрібно звернутись до слідчого, прокурора з клопотанням про видачу копії процесуального документу в порядку ст. 220 КПК України, яка зобов'язує розглянути клопотання в строк не більше трьох днів. Хоча про задоволення, повну або часткову відмову в задоволенні клопотання також виноситься постанова, копія якої має бути вручена особі, яка заявила клопотання, однак термін вручення також не встановлено. Тому, як справедливо стверджує В.О. Попелюшко, предмет оскарження бездіяльності сторони обвинувачення повинен включати необмежене коло випадків, охоплюючи усі без винятку випадки, коли процесуальний закон зобов'язує слідчого, прокурора здійснити певну процесуальну дію чи прийняти процесуальне рішення, або конкретна ситуація вимагає від сторони обвинувачення здійснення процесуальної дії чи прийняття процесуального рішення, але такі дії не виконуються чи такі рішення не приймаються. При цьому, бездіяльність слідчого чи прокурора може бути предметом оскарження за наявного істотного впливу на права, свободи та законні інтереси особи, в тому числі коли бездіяльність суттєво обмежує можливості захисника ефективно здійснювати захист підозрюваного. Такі ситуації ставлять під загрозу забезпечення всебічного, повного й неупередженого дослідження обставин кримінального провадження [15, с. 13].

Разом з тим, вказівка на конкретний строк виглядає сумнівною й у контексті нормативного регулювання таких процесуальних дій як виявлення обставин, що виправдовують підозрюваного, пом'якшують його майбутнє покарання (ч. 2 ст. 9 КПК України); фіксування, документування та використання доказів, що можуть свідчити про невинуватість особи (ч. 5 ст. 223 КПК України); роз'яснення права та підстави для звільнення від кримінальної відповідальності (ч.ч. 2, 3 ст. 285 КПК України) тощо. На наш погляд, це пов'язано з тим, що виконання зазначених процесуальних дій здебільшого залежить від фактичних обставин справи, слідчої ситуації та наявності відповідних доказів. На практиці ці норми часто залишаються декларативними, оскільки сторона обвинувачення нехтує своїм обов'язком збирати фактичні дані, що можуть свідчити про непричетність особи до вчинення кримінального правопорушення, або виявляти обставини, які можуть пом'якшувати провину. Норми кримінального процесуального закону зобов'язують сторону обвинувачення діяти неупереджено, збираючи як обвинувальні, так і виправдувальні докази [16, с. 8]. Проте виконання таких дій не супроводжується визначенням чітких строків. Це створює ситуацію, коли сторона обвинувачення фокусується виключно на обвинувальних доказах, порушуючи принцип законності в частині всебічного, повного та неупередженого дослідження обставин кримінального провадження, що вимагає виявлення усіх обставин, незалежно від їх спрямованості. А оскільки кримінальний процесуальний закон не встановлює жодних строків для виконання зазначених обов'язків, то особа, чиї права в такий спосіб можуть бути порушені, позбавлена можливості ефективно впливати на дотримання цих норм або оскаржувати бездіяльність сторони обвинувачення в частині їх реалізації. Тож у випадку бездіяльності дізнавача, слідчого чи прокурора щодо виконання цих дій, учасники кримінального судочинства позбавлені ефективного механізму впливу на хід розслідування, що суперечить принципу змагальності сторін та забезпечення права на захист.

Відповідно, що відсутність у КПК України чітких часових меж щодо вчинення процесуальних дій на користь сторони захисту обумовлює неефективність оскарження бездіяльності дізнавача, слідчого або прокурора у досудовому кримінальному провадженні. Для усунення зазначених проблем необхідно внести зміни до п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України, вилучивши вимогу про наявність конкретного процесуального строку для оскарження бездіяльності сторони обвинувачення. Натомість потрібно закріпити положення, відповідно до якого буде дозволено оскарження будь-якої бездіяльності слідчого, прокурора, що порушує права, свободи чи законні інтереси учасників кримінального провадження й інших зацікавлених осіб.

Висновки. Незважаючи на назву ст. 303 КПК України, у змісті останньої відсутні нормативні положення щодо можливості оскарження процесуальних дій сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні. Наведений законодавчий дефект унеможлиблює судову перевірку законності та обґрунтованості процесуальних дій дізнавача, слідчого або прокурора, що не сприяє забезпеченню прав, свобод і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні.

Для забезпечення вимоги правової визначеності кримінального процесуального закону необхідно у змісті ст. 303 КПК України передбачити підставу, умови і коло осіб щодо оскарження процесуальних дій суб'єктів сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні. Це питання може врегульовуватися як в загальному вигляді (за прикладом унормування оскарження бездіяльності – п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України), так і в конкретному вигляді (аналогічно правовому регулюванню оскарження процесуальних рішень – п.п. 2-9-1 КПК України).

Існування ризику порушення прав, свобод і законних інтересів людини під час проведення стороною обвинувачення процесуальних дій, пов'язаних із застосування примусу (примусове освідування, примусове відібрання зразків для експертизи, обшук, затримання, привід), зумовлює необхідність деталізованого регулювання підстав, умов і кола осіб оскарження вказаних процесуальних дій.

Проблемним питанням оскарження бездіяльності сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні є нормативне положення п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України, що уможлиблює оскарження нездійснення стороною обвинувачення лише тих процесуальних дій, для виконання яких у кримінальному процесуальному законі встановлений конкретний процесуальний строк. Відсутність у КПК України чітких часових меж щодо вчинення багатьох процесуальних дій на користь сторони захисту обумовлює неефективність оскарження бездіяльності дізнавача, слідчого або прокурора у досудовому кримінальному провадженні.

Ускладнена вказівкою на процесуальний строк норма п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України щодо оскарження бездіяльності сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні перешкоджає реалізації судового контролю за виконанням процесуального обов'язку дізнавачем, слідчим та прокурором стосовно здійснення таких процесуальних дій: виявлення обставин, що виправдовують підозрюваного, пом'якшують його майбутнє покарання (ч. 2 ст. 9 КПК України); фіксування, документування та використання доказів, що можуть свідчити про невинуватість особи (ч. 5

ст. 223 КПК України); роз'яснення права та підстави для звільнення від кримінальної відповідальності (ч.ч. 2, 3 ст. 285 КПК України) тощо. Для вчинення стороною обвинувачення вказаних процесуальних дій КПК України не встановлює жодних часових параметрів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Михайлик Д.О. Поняття процесуальних дій у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2017. № 2. С. 217–221.
2. Черноус Ю.М. Слідчі дії: поняття, сутність, напрями розвитку та удосконалення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ. 2005. 17 с.
3. Терещенко Ю.В. Слідчі та інші процесуальні дії: правова регламентація. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2011. № 2 (2). С. 168–175.
4. Олексюк К. Особливості оскарження рішень, дій чи бездіяльності прокурора під час досудового розслідування. *Історико-правовий часопис*. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. № 1 (3). С. 149–154.
5. Ухвала Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 14.02.2020 р. Справа № 336/4055/18. Провадження № 1-кп/336/147/2020. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87816492> (дата звернення: 27.11.2024).
6. Садова Т.В. Захист права на особисту недоторканність при проведенні окремих примусових дій. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2012. Вип. 2. С. 284–293.
7. Варченко О.О. Проблемні питання забезпечення поваги до людської гідності при проведенні освідування, відібранні біологічних зразків, судово-медичній експертизі. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 2. С. 187–190.
8. Горелкіна К.Г. Дотримання прав і свобод людини при примусовому відбиранні біологічних зразків. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2021. № 1 (15). С. 133–140.
9. Case of Jalloh v. Germany, № 54810/00, 11.07.2006. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22fulltext%22:\[%22Jalloh%22\],%22itemid%22:\[%22001-76307%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22fulltext%22:[%22Jalloh%22],%22itemid%22:[%22001-76307%22]}) (дата звернення: 27.11.2024).
10. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду щодо проведення освідування особи та відбирання зразків для експертизи. Рішення, внесені до ЄДРСР, з 2018 року по липень 2024 року / Упоряд.: Г.М. Зеленов; О.В. Кривцова. Київ, 2024. 27 с.
11. Герасимчук Є.Г., Кравчук І.І. Забезпечення права особи на свободу та особисту недоторканність у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. Вип. 10. С. 500–503.
12. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Голос України*. 2012. № 90-91. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 27.11.2024).
13. Про деякі питання порядку оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування: Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 09.11.2012 р. № 1640/0/4–12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1640740-12#Text> (дата звернення: 27.11.2024).
14. Ольховська М.М. Оскарження слідчому судді рішень, дій чи бездіяльності слідчого, прокурора стороною захисту як протидія корупції під час досудового розслідування кримінального провадження. *Вісник академії адвокатури України*. 2016. № 1 (35). С. 93–95.
15. Попелюшко В.О. Оскарження захисником рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора. *Наука і практика*. 2012. № 10(145). С. 12–15.
16. Говорун Д.М. Поняття принципу публічності та його нормативний зміст. *Теорія і практика правознавства*. 2011. № 1. С. 1–11.